

УДК 330

Крючкова І.В., д-р екон. наук

головний науковий співробітник

Інституту економіки та прогнозування НАН України

МАКРОСТРУКТУРНИЙ ДИЗАЙН ЕКОНОМІК УКРАЇНИ ТА КРАЇН ОЕСР

Наведено результати порівняльного аналізу структурних показників економіки України та країн ОЕСР на різних етапах обороту ВВП у консолідованому вигляді та в секторному розрізі. З'ясовуються причини відмінностей макроструктурного дизайну країн, а саме: чинники формування валового наявного доходу інституційних секторів економіки, їх внески у валове заощадження та валове нагромадження основного капіталу, а також оцінюються перспективи макроструктурної конвергенції України щодо параметрів найбільш інституційно розвинених країн ЄС.

Ключові слова: макроструктурний дизайн економіки, валовий наявний дохід, валове заощадження, валове нагромадження основного капіталу, сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, сектор домашніх господарств, доходи від власності, офшоризація економіки, мінізація економіки.

J E L : E200, E220, E230, E270

У попередніх публікаціях автора висвітлювалися результати дослідження структурних чинників економічного розвитку, закономірності структурування валового наявного доходу між інституційними секторами економіки, які зумовлюють гармонійний макроструктурний дизайн¹, що у свою чергу впливає на динамізм та якість розвитку країни [1].

У цій статті економіка України порівнюється з економікою ряду країн ОЕСР, а також деяких країн, що не є членами цієї організації, за найбільш значимими структурними характеристиками як економіки загалом, так і її окремих інституційних секторів, що дозволило крок за кроком виявити основні чинники, котрі впливають на формування тієї чи іншої моделі відтворення ВВП. Ми відштовхуємося від того, що у процесі інституційного розвитку шліфуються правила взаємодії основних учасників ринку, які впливають на прийняття політичних рішень щодо рівнів оподаткування, соціальних трансфертів, державних інвестицій, рівня державного боргу тощо. Це, у свою чергу, вибудовує макроструктурний каркас, який розширює або звужує можливості зростання економічного потенціалу та здатності країни до стабільного зростання.

Якщо головним комплексним індикатором результатів економічного зростання країни за певний період часу виступає ВВП, то головним показником досягнення мети, заради якої функціонує економіка та постійно здійснюється процес відтворення виробництва, є показник валового скоригованого наявного доходу

¹ У цьому контексті під макроструктурним дизайном ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних структурних матриць економіки, які розкривають фінансові потоки між інституційними секторами економіки, зумовлюють розподіл доходів на різних етапах відтворення ВВП, структуру використання ВВП і формування тієї чи іншої моделі розвитку (чи занепаду), а також забезпечують досягнення мети стабільного підвищення добробуту населення.

(ВСНД) домашніх господарств (ДГ), який є сумою секторного валового наявного доходу та отриманих соціальних трансфертів у натуральній формі².

Економіка в кінцевому результаті має бути націлена на стабільне підвищення добробуту громадян та якості їхнього життя. І якщо макроструктурний дизайн спрямований на стабільне зростання ВСНД домашніх господарств, а цей процес оптимізовано з огляду на досягнення максимального результату за мінімальних витрат, то економіка розвивається ефективно.

За даними ОЕСР, у п'ятірку країн з найвищими показниками ВСНД на душу населення, розрахованих у паритетах купівельної спроможності (ПКС), увійшли: США (44827 дол. США), Швейцарія (38043 дол. США), Австралія (35744 дол. США), Норвегія (35549 дол. США), Німеччина (34888 дол. США) [2]. З рис. 1 видно, як вибудовувалася ієрархія країн за цим показником у 2014 р. і, відповідно, – за ВВП у ПКС на душу населення. Також видно, що в таких країнах, як Ірландія, Ісландія, Данія, Норвегія, Нідерланди, Швеція, показник ВСНД за ПКС на душу населення хоч і є відносно високим, але має більшу різницю з показником ВВП за ПКС на душу населення, ніж у інших країнах. У кожній з цих країн є свої причини відносно низької питомої ваги ВСНД у ВВП за ПКС.

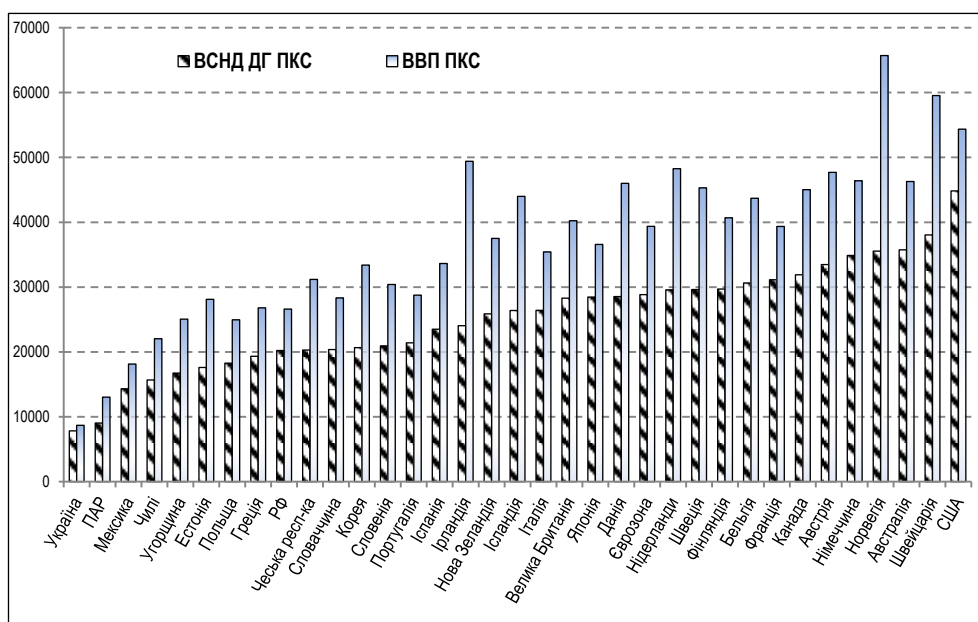

Рис. 1. ВВП у паритетах купівельної спроможності (ВВП ПКС) та валовий скоригований наявний дохід домашніх господарств (ВСНД ДГ ПКС) на душу населення, дол. США

Джерело: статистика ОЕСР [2] та IMD World Competitiveness Center [3].

Так, Норвегія створила резервний фонд майбутніх поколінь – Державний глобальний пенсійний фонд Норвегії, метою якого є акумуляція доходів від продажу

² Соціальні трансферти у натуральній формі поділяються на два види: 1) трансферти індивідуальних неринкових послуг, що надаються сектору домашніх господарств секторами державних установ і некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, у сфері охорони здоров'я, культури, релігії тощо; 2) соціальну допомогу у натурі, що включає товари і послуги, придбані державними установами і некомерційними організаціями у ринкових виробників для передачі домашнім господарствам (витрати на медикаменти, протезування, придбання транспортних засобів для інвалідів та ін.).

енергоресурсів за надвисокими цінами, для того щоб таким ресурсом могли скористатися і майбутні покоління³. Тому між ВСНД ДГ цієї країни та ВВП на душу її населення формується велика різниця, однак саме цей ресурс забезпечує можливість зростання доходів населення навіть в умовах падіння цін на енергоресурси і дозволяє майбутнім поколінням скористатися доходом від національних ресурсів, які колись мають вичерпатися.

Щоб підтримати стабільне зростання ВВП, кожна з країн заощаджує певну частку ВВП та спрямовує її на валове нагромадження, що є внеском у майбутнє зростання. Для кожної країни така "плата" є різною, водночас відрізняються і результати. У докризовий період у більшості розвинених країн, де було нагромаджено виробничий потенціал із певним надлишком виробничих потужностей, підтримувався відносно невисокий рівень ВНОК. Так, у країнах ОЕСР та ЄС у середньорічному вимірі за період 1995–2015 він становив 22%, а середньорічні темпи приросту ВНОК і ВСНД домашніх господарств становили відповідно: в ОЕСР – 3,1 та 4,2%, у ЄС – 3,1 та 1,8% (рис. 2).

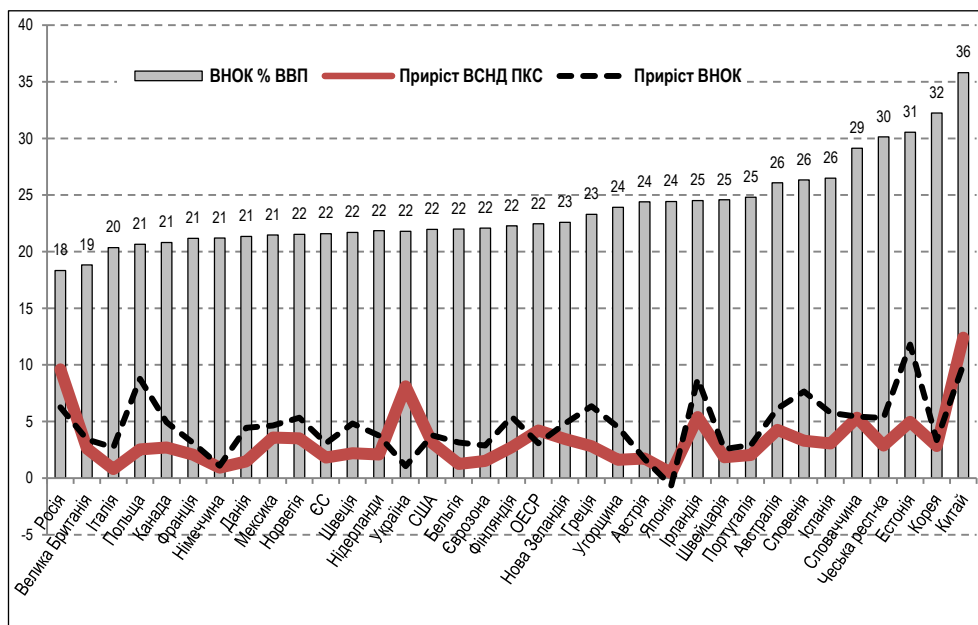

Рис. 2. Валове нагромадження основного капіталу (ВНОК), валовий скоригований наявний дохід домашніх господарств (ВСНД ДГ), у середньорічному вимірі за період 1995–2014 рр.

Джерело: розрахунки автора на базі даних ОЕСР [2] та ДССУ[4].

На відміну від ЄС США, маючи такий же рівень ВНОК, демонстрували в цей період більш високий середньорічний приріст ВСНД ДГ, який становив 3,1%. Це наслідок цілої низки причин, серед яких не останніми є бонуси, що їх отримує США від валютного та політичного лідерства. Впродовж десятиліть подібне дозволяло країні більше споживати, аніж виробляти ресурсів, що підтверджується традиційно від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі, яке тримається вже 40 років, а за останні 20 років, у середньорічному вимірі, становило 3,4% ВВП з тенденцією

³ Доки ціни на нафту та газ були високі, фонд стрімко зростав. У результаті норвежці володіють найбільшим стабфондом у світі й можуть спокійно переживати періоди падіння цін на енергоресурси.

до зростання, у 2004–2007 – показник перевищував, відповідно – 5% [2]. Тобто США, тримаючи у своїх руках емісію долара, мають можливість підтримувати експансивно зростаюче споживче лідерство, на відміну від країн – чистих експортерів, що лідирують як виробники.

Так, Китай, як видно з рис. 3, має сальдо зовнішньої торгівлі майже дзеркально протилежне, ніж у США. Тобто країна постійно виробляє товарів і послуг більше, ніж споживає, і, відповідно, накопичує доларові резерви, в той час як США емітує долари та споживає більше, ніж виробляє.

При цьому Китай, хоч і демонструє в зазначені роки високі річні прирости ВСНД ДГ, однак змушений платити за це значно більшу ціну, демонструючи найвищі рівні та прирости ВНОК (див. рис. 2).

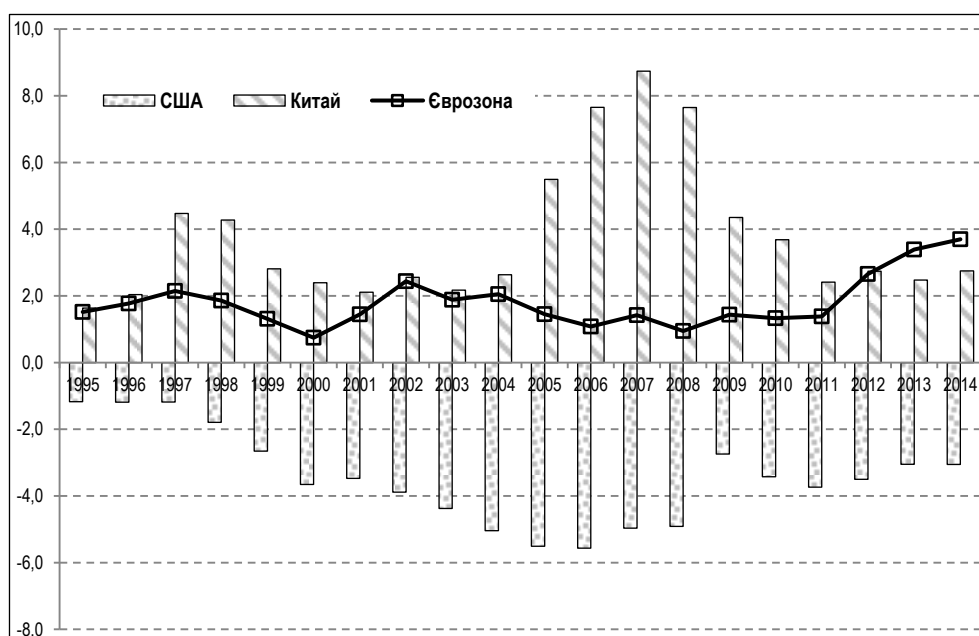

Рис. 3. Сальдо зовнішньої торгівлі, % до ВВП

Джерело: розрахунки автора на базі даних ОЕСР.

Загалом відтворювальний структурний дизайн економіки Китаю докорінно відрізняється як від європейського, так і від американського. Так, упродовж 20 років у кінцевому використанні ВВП частка валового нагромадження основного капіталу коливається від 32 до 45% (останні шість років – 44–45%), а частка споживчих витрат домашніх господарств останні дев'ять років, відповідно, – у межах 36–38% (рис. 4).

Інвестиційно місткий розвиток економіки Китаю дає як позитивні, так і негативні результати. В позитиві – стабільно високі щорічні темпи приросту ВСНД ДГ, які за 1995–2008 рр. становили 10%, а в посткризові 2008–2014 – 9%. Такі прирости дозволяють безупинно скорочувати розрив у рівні добробуту громадян Китаю з країнами ОЕСР. За період з 1995 по 2015 рр. Китай майже удесятеро збільшив ВНД на душу населення в паритетах купівельної спроможності (ПКС), США – подвоїли, країни ЄС – підвищили в 1,6 раза (розраховано автором на базі [2]). Неважко побачити, що за умови збереження зазначених трендів Китай зрівняється з країнами ЄС за цим показником уже в 2028 р.

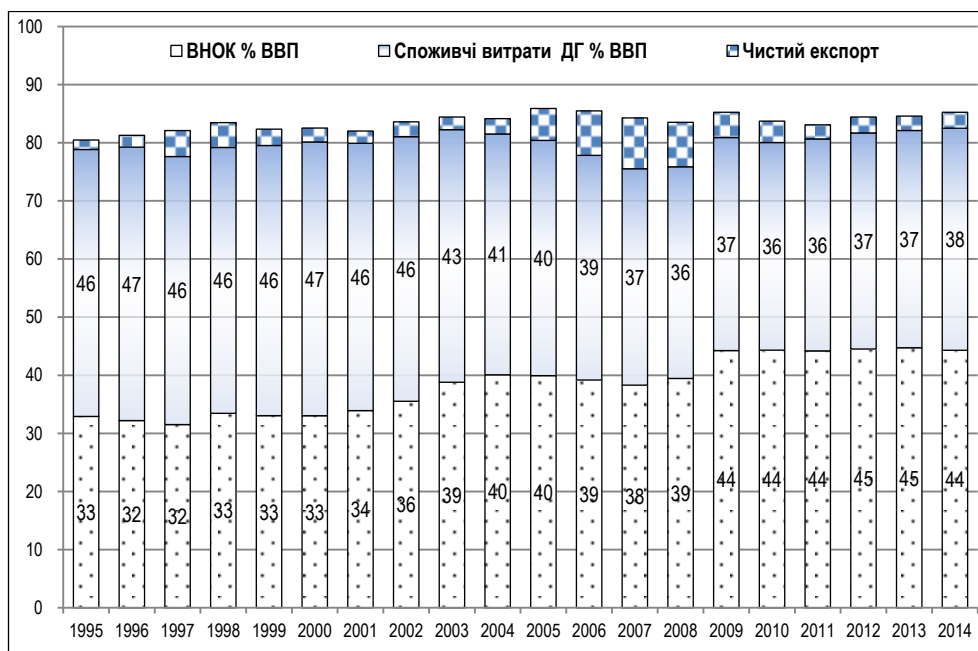

Рис. 4. Компоненти ВВП в економіці Китаю, % до ВВП

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР [5].

Однак запланований поступовий відхід від використання долара США у розрахунках між головними учасниками світової торгівлі, а також перехід на розрахунки в юанях у торгівлі з партнерами по БРІК може прискорити рух китайської економіки до скорочення розриву між Китаєм та ЄС. При цьому США втратять можливість майже тотального впливу на економіки інших країн світу, чії золотовалютні резерви зараз поповнюються їх національною валютою.

У негативі китайської інвестиційно місткої моделі розвитку – її висока ресурсомісткість, а також довготривале відставання в соціальній та екологічній сферах. Довготривале ігнорування гострих екологічних потреб та дешева соціальна сфера [6] хоч і надавали певні конкурентні переваги через економію відповідних витрат, однак не сприяли поліпшенню якості життя. Адже зростання без задіяння усіх складових людського розвитку, включаючи якість соціального захисту та навколишнього середовища, знижує "коефіцієнт корисної дії" капітальних вкладень.

Статистичні дані свідчать про надзвичайно високу ресурсомісткість китайського виробництва. Наприклад, у 2013 р. за обсягами будівництва Китай відставав від США на 3% (виміряно за показником ВДВ за ПКС), однак прямі витрати на будівельні матеріали в Китаї виявилися майже у 7 разів більші. Так, за даними ОЕСР, у 2010 р. США використали 1994 млн т будівельних матеріалів, а Китай – 15269 [7]. Загалом у Китаї використовується в 3,6 рази більше матеріальних ресурсів, ніж у США, що свідчить про надзвичайно високу матеріаломісткість китайського виробництва. Щодо енергомісткості, то на душу населення Китай використовує у 6 разів більше паливно-енергетичних корисних копалин, ніж США. Тобто у країні назріла потреба у переході до сталого розвитку зі збільшенням витрат на відновлення природного середовища, що призведе до певного зниження темпів зростання.

Порівняно із середніми показниками розвинених країн та Китаю Україна, посідаючи таку ж позицію за рівнем ВНОК, як і в середньому в зазначений період по ЄС та ОЕСР – 22%, мала середньорічний приріст ВСНД ДГ значно вищий – 8,1% (див. рис. 2). Однак відносно високий середньорічний приріст валового скоригованого наявного доходу домашніх господарств не був результатом висококоефективного розвитку і супроводжувався хвилями валютно-цінової турбулентності, поступовим посиленням споживчої складової у ВВП на тлі гальмування з оновленням виробництва та старінням основних засобів. Так, на кінець 2014 р., ступінь їх зношування становив 83,5% [8].

На цей період припали роки трансформаційної кризи та виходу з неї за рахунок відновлювального зростання на базі раніше створених виробничих потужностей. У 2003–2004 рр. спостерігався короткий період формування інвестиційної моделі розвитку, однак напередодні фінансової кризи відбувся перехід до споживацької та імпортоорієнтованої моделі з низьким рівнем валових заощаджень, що відкрило двері для нової інвестиційної кризи [9]. Брак інвестицій та гальмування з оновленням виробництва завели економіку в глухий кут економічного занепаду, який і проявився в роки фінансової кризи. Енергомістка та малопродуктивна економіка продемонструвала слабку адаптивність до зовнішніх шоків та втрату ринків.

Відсутність економічної стратегії та керованості виходом з кризи в умовах політичної напруги, вимушене збільшення витрат на оборону призвели до того, що за результатами 2015 р. ВВП України виявився на 20% нижчим, ніж у 2008 р., тоді як Китай за цей час зміг подвоїти ВСНД ДГ, країни ЄС – підвищити свій ВВП за ПКС на душу населення на 11%, а США (генератор світової фінансової кризи) – на 15% (розраховано автором на базі [2]).

У 2009 р., крім шокового скорочення зовнішнього попиту та втечі капіталу, на глибину падіння вплинуло різке згорання сукупного внутрішнього попиту. Так, у 2009 р. проти 2008 р. валове нагромадження основного капіталу скоротилося удвічі, а споживчі витрати – на 12,2%. І якщо впродовж 2010–2015 рр. Україні вдалося відновити споживчий попит до рівня 2009 р., то ВНОК у 2015 р. виявився нижчим проти 2009 р. на 26 та 63% – від рівня 2008 р., що означає пролонгацію кризи. Адже так і не сформовано базовий структурний вектор зі стабільно високим рівнем національних валових заощаджень та ВНОК у ВВП, без чого з інвестиційної кризи не вийти і не відновити стабільне економічне зростання (розраховано автором на базі [10]).

Для розуміння причин такої ситуації порівнюємо внески інституційних секторів економіки у валове нагромадження основного капіталу в Україні та в інших країнах світу. З даних, наведених на рис. 5, видно, що Китай відзначається надзвичайно високим внеском корпорацій у ВНОК, який у 2014 р. становив 28% ВВП. У більшості країн ОЕСР внесок корпорацій у ВНОК достатній для підтримки оновлення та розширеного відтворення виробництва і становить від 11 до 17% ВВП. В Україні, як і у більшості країн, головний внесок у ВНОК теж здійснюють нефінансові корпорації, але за зазначений період він опинився на найнижчій позначці – 11%.

За нашими розрахунками, у середньому за період 2000–2015 рр. на нефінансові корпорації України припадало 76,6%; сектор ЗДУ – 11,7%; сектор ДГ – 8,3%; сектор фінансових корпорацій – 2,3% від загального обсягу ВНОК (розраховано автором на базі [4]).

Порівняння показує, що Україну відрізняє недостатня інвестиційна активність сектора ЗДУ. Якщо в Німеччині, Франції, Японії, Швеції, США інвестиції сектора

ЗДУ в економіку перебувають на рівні 4% ВВП, а в таких країнах, як Китай, Корея, Норвегія, Угорщина, Словенія, відповідно, – 5% , то в Україні – лише 1%. Така слабка роль ЗДУ не дозволяє підтримувати в належному стані інфраструктурні об'єкти, веде до погіршення їх стану, аварій і загрожує соціально-економічній безпеці.

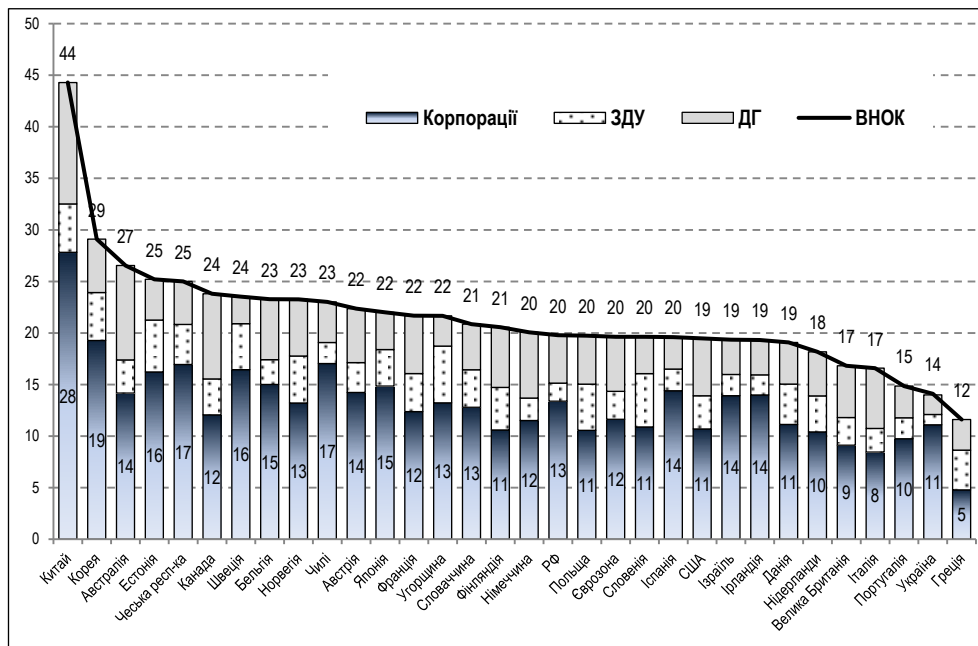

Рис. 5. Валове нагромадження основного капіталу сектором загального державного управління (ЗДУ), сектором домашніх господарств (ДГ) та фінансовими та нефінансовими корпораціями, % до ВВП у 2014 р.

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та даних ДССУ.

Щодо сектора домашніх господарств, то в більшості європейських країн його внесок у ВНОК становить до 5–6% від ВВП, у Китаї – 11,8%, а в Україні – лише 2%, що гальмує розвиток житлового будівництва.

Причина зниження рівня ВНОК в Україні криється у падінні валових заощаджень кожного із зазначених секторів економіки, що зумовлює низький рівень ВЗ в економіці в цілому. Відзначимо, що в рейтингу ВЕФ за рівнем валових заощаджень відносно ВВП Україна посіла 124-ту позицію із 139 країн, в той час як Китай – 3-тю, Норвегія – 9-ту, Казахстан – 31-шу, Угорщина – 35-ту, Німеччина – 34-ту, РФ – 52-гу [11].

Щоб визначити причини такого стану, порівнюємо рівень чистих заощаджень в Україні та інших країнах світу, адже він відзеркалює достатність чи недостатність формування національних джерел розвитку і дозволяє виявити його проблемні компоненти. З рис. 6 видно, що у посткризові 2010–2014 рр. найвищий рівень чистих та валових (із урахуванням споживання основного капіталу) заощаджень, а, отже, і ресурс розвитку зберігається за Китаєм. Країни єврозони мають достатній рівень чистих заощаджень, а валові – перевищують ВНОК, що дозволяє їм ставати інвестиційними донорами для інших країн. Однак в Україні, а також у таких країнах, як Словаччина, Велика Британія та Італія чисті заощадження майже обнулилися, а в Португалії та Греції стали від'ємними. З даних, наведених на рис. 7, видно, що високий рівень валових заощаджень Китаю є ре-

зультатом порівняно високих внесків валових заощаджень (ВЗ) усіх секторів економіки, а особливо сектора домашніх господарств (ДГ), які в середньому за період 2009–2014 р. становили 22,8% від загального ВНД.

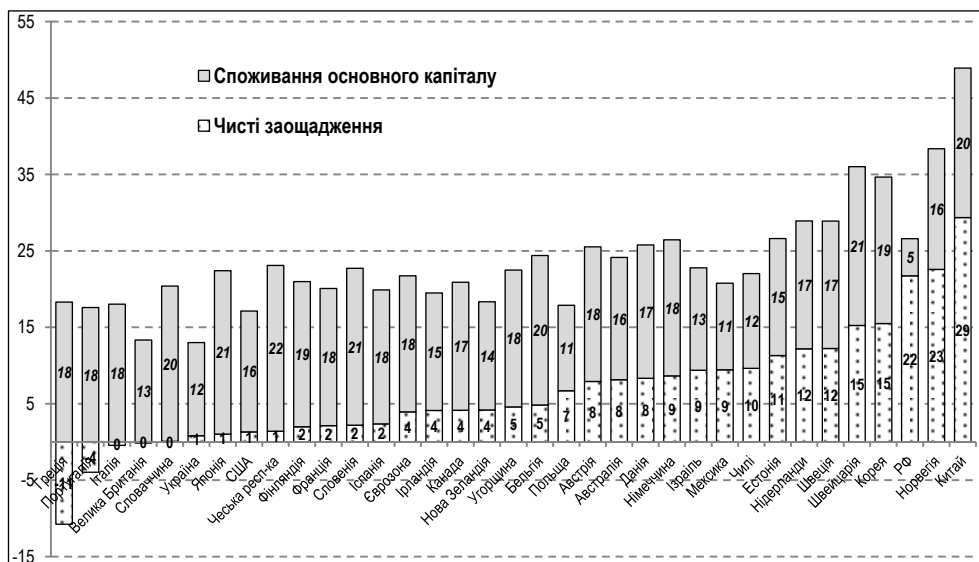

Рис. 6. Рівень чистих заощаджень та споживання основного капіталу, % до ВВП у середньорічному вимірі за період 2010–2014 рр.

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ України.

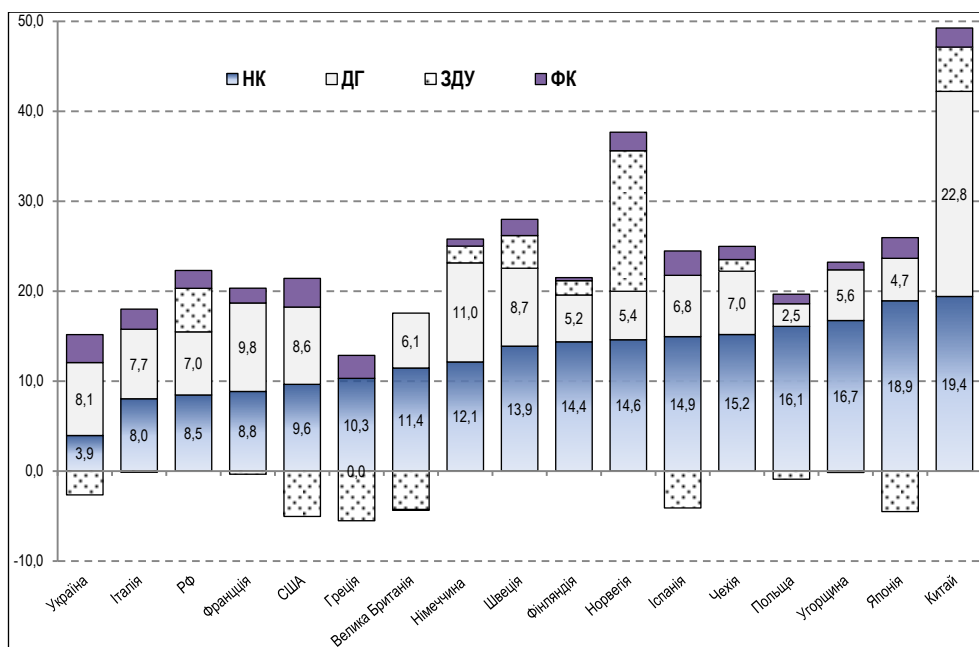

Рис. 7. Середньорічний рівень валових заощаджень домашніх господарств (ДГ), нефінансових корпорацій (НК), фінансових корпорацій (ФК), сектора загального державного управління (ЗДУ), % до загального ВНД за період 2009–2014 рр.

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ України.

Аномально високий рівень ВЗ домогосподарств Китаю пояснюється декількома чинниками: по-перше, – відсутністю державного пенсійного забезпечення для населення країни, тому більшість громадян має самозабезпечувати свою старість власними заощадженнями; по-друге, відсутністю в цій країні соціальних трансфертів у натурі на тлі зародкового стану медичного страхування, що змушує населення заощаджувати кошти на випадок хірургічної операції чи дорогого лікування, і, по-третє, тим, що саме за рахунок заощаджень населення фінансується левова частка ВНОК (див. рис. 5). Так, у середньому за 2000–2014 рр. майже половина валових заощаджень домашніх господарств Китаю спрямовувалася на житлове будівництво. Цим пояснюється те, що за останні 5 років Китай випередив увесь світ за темпами житлового будівництва [12].

Порівняно з Китаєм ми бачимо, що у таких країнах, як Німеччина, Швеція і Франція, рівень ВЗ домогосподарств хоч і вдвічі менший за китайський, проте становить десятю частину загального ВНД (табл. 1). Тут теж значна частка заощаджень спрямовується на житлове будівництво (у середньому близько 60%), залишок заощаджень диверсифікується в різного виду активи з метою отримання доходів від власності (нижче ми розглянемо, як доходи від власності впливають на ВНД ДГ).

Таблиця 1

Валові заощадження домашніх господарств, % до ВНД в цілому

Країна	2000–2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Греція	4,6	5,0	1,3	0,6	0,0	-2,9	-4,0
Польща	6,1	4,2	3,8	1,6	1,6	2,2	1,8
Японія	5,6	5,7	5,2	5,6	4,6	3,8	3,4
Україна	6,5	8,7	11,8	6,3	11,8	6,4	3,7
Велика Британія	5,8	7,1	8,5	6,4	6,3	4,5	3,8
Фінляндія	4,2	6,1	5,8	5,0	4,8	5,2	4,3
Угорщина	5,8	5,6	5,7	5,9	5,1	5,6	6,0
Іспанія	6,1	8,9	6,5	7,1	5,7	6,5	6,2
Норвегія	4,7	5,0	4,3	5,1	5,6	5,9	6,4
Чехія	6,5	8,1	7,7	6,7	6,8	6,4	6,5
РФ	5,6	9,0	10,1	8,3	7,7	7,0	6,8
Італія	10,0	9,6	7,7	7,5	6,5	7,7	7,3
США	6,8	9,3	8,5	8,8	9,7	7,6	7,7
Франція	9,5	10,5	10,1	9,9	9,6	9,3	9,6
Швеція	4,9	8,1	7,2	7,9	9,6	9,6	9,6
Німеччина	11,1	11,5	11,3	10,8	10,8	10,8	11,0
Китай	19,0	22,2	22,8	22,6	22,9	23,6	22,8

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ України.

Для того щоб розібратися, які ж фактори впливали на формування валового наявного доходу та валових заощаджень домашніх господарств, розглянемо усі складові секторного валового наявного доходу та його використання в ряді країн ОЕСР, а також у Китаї, РФ і в Україні.

Відповідно до СНР основними чинниками формування ВНД **сектора домашніх господарств** є: "оплата праці найманих працівників"; "валовий прибуток"; "змішаний дохід"; "сальдо доходів від власності"; "сальдо поточних трансфертів"; "поточні податки на доходи, майно тощо".

Як видно з даних, наведених у табл. 2, в Україні, як і в інших країнах, оплата праці є основною складовою секторного ВНД. При цьому найбільш вагома ця складова у скандинавських країнах. Валовий прибуток, змішаний дохід в Україні

за своїм внеском у ВНД суттєво не відрізняється від європейських країн і навіть менший, ніж у Польщі.

Українські домогосподарства, порівняно із ДГ інших країн, мають відносно малі доходи від власності, які додають у ВНД лише 3%, що навіть менше, ніж у соціалістичному Китаї. Серед інших країн найвагоміший додаток до ВНД за каналом "доходи від власності" отримують домашні господарства в Німеччині, де вони становлять 21% секторного ВНД. Це є індикатором високого ступеня розвитку ринкових інститутів та взаємної довіри між усіма учасниками ринку, в тому числі – довіри до держави та її здатності захистити власність. Трохи нижчі рівні доходів від власності у Великій Британії – 15%, у США та Франції – 10% секторного ВНД (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура валового наявного доходу сектора домашніх господарств та його використання, % до ВНД ДГ у середньому за період 2004–2014 рр.

Показник	Норвегія	Швеція	Фінляндія	Франція	Угорщина	РФ	Японія	Польща	Німеччина	Китай	ВБ	США	Україна
Оплата праці найманих працівників	98	95	91	81	80	83	81	61	76	84	79	73	72
Валовий прибуток, змішаний дохід	17	12	21	22	25	15	19	39	19	11	20	24	21
Сальдо доходів від власності	5	9	7	10	6	7	7	6	21	4	15	10	3
Сальдо поточних трансфертів (без трансфертів в натурі)	5	17	6	0	1	2	2	2	-3	2	4	6	11
Поточні податки на доходи, майно тощо	-24	-33	-26	-13	-12	-7	-9	-7	-13	-2	-18	-13	-6
Фактичне індивідуальне кінцеве споживання	91	93	92	84	93	87	92	97	85	64	99	90	89
Валове нагромадження основного капіталу	11	6	13	9	8	8	5	8	9	16	8	8	2
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	0	9	-5	6	2	7	3	-2	8	22	1	3	10
Валові заощадження	12	15	8	16	7	13	8	3	17	36	8	10	12

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ України.

Головним негативним компонентом формування ВНД ДГ є "поточні податки на доходи, майно тощо". В Україні, порівняно з іншими країнами, цей показник відносно низький і перебуває майже на тому ж рівні, що в РФ і Польщі. Найменший тиск прямих податків на ДГ спостерігається в Китаї, а найбільший – у скандинавських країнах, де поточні податки на доходи і майно становлять 33% – у Швеції, 26 – у Фінляндії, 24% – у Норвегії секторного ВНД.

Сальдо поточних трансфертів (без трансфертів у натурі) майже в усіх країнах дає позитивний внесок у ВНД: у Швеції – на рівні 17% секторного ВНД, у Фінляндії – 6%, у Норвегії – 5% (табл. 2). Для скандинавських країн це є своєрідним компенсатором згаданих вище великих вилучень доходів через пряме оподаткування. Крім того, ці країни відрізняє високий рівень соціальних трансфертів у натурі, які суттєво коригують ВНД ДГ: у Фінляндії – на 32%, Норвегії – 36%, а в Швеції – на 34%. Водночас в Україні він становить лише 16,8% (розрахунки автора на базі [5, 4]).

Слід зазначити, що в Україні через ряд причин за останні роки сформувався великий розрив між виплаченими та отриманими домашніми господарствами поточними трансфертами, який компенсується сектором ЗДУ. На відміну від Норвегії, в Україні не було створено резервного фонду, тому дефіцит покривається виключно за рахунок державних запозичень, що перекладає вирішення проблеми на майбутнє. В інших країнах внески ДГ у соціальні фонди переважно або дорівнюють отриманим соціальним трансфертам, як у Франції, або є меншими, що позитивно впливає на секторний ВНД. У Німеччині сектор ДГ за зазначений період сплатив поточних трансфертів більше, ніж отримав.

Отже, за основними позитивними та негативними компонентами формування ВНД у секторі домашніх господарств Україну відрізняє занижений рівень поточних податків на доходи і майно, сальдо доходів від власності і високий рівень чистих соціальних трансфертів. Це є результатом значної тінізації економіки та, відповідно, – великого впливу доходів від власності за її межі, а також несплати внесків у Пенсійний фонд та податків у бюджет з доходів, отриманих тіні. Всі інші, усереднені за період 2004–2014 рр. показники складових ВНД ДГ перебувають у межах середніх параметрів (див. табл. 2).

Порівняння рівнів витрат на фактичне індивідуальне кінцеве споживання відносно секторного ВНД, показує, що в зазначений період в Україні, як і в більшості країн, на це спрямовувалося близько 90%. Головна відмінність України від інших країн – у формуванні валових заощаджень та їх використанні.

Таблиця 3

Показники фінансового рахунку домашніх господарств, % до ВВП

Показник	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	2,4	7,6	12,8	9,4	10,1	7,2	0,0
Чисте придбання фінансових активів, у тому числі							
Готівкові гроші та депозити	12,4	8,0	10,9	9,0	8,8	7,9	-5,4

Джерело: розраховано автором на базі даних ДССУ.

Слід зазначити, що в період драматичного падіння національних валових заощаджень з 23,7% у 2007 р. до 10% ВВП у 2013 р. сектор домашніх господарств залишив свою частку на рівні 6,5% ВВП. Водночас інші інституційні сектори економіки значно знизили свої внески. Однак, як показує фінансовий рахунок, у секторі ДГ валові заощадження спрямовувалися головним чином у готівку та депозити (табл. 3). Враховуючи той факт, що в зазначений період депозити ДГ зменшилися, можна зробити висновок про втечу заощаджень у готівку, включаючи іноземну валюту, що рівнозначно виведенню їх з обороту.

Причиною гальмування інвестиційної активності домашніх господарств в Україні є внутрішні диспропорції у формуванні валових заощаджень в самому секторі ДГ. Так, у середньому за період 2011–2014 рр. на підсектори роботодавців і самостійно зайнятих працівників припадало в середньорічному обчисленні відповідно 32 та 93% секторних валових заощаджень, а найчисельніші підсектори найманих працівників та одержувачів доходів від власності та трансфертів, – відповідно, 3 і мінус 28% (розраховано автором на базі [4]).

Тобто найчисельніша частина сектора ДГ – наймані працівники і одержувачі доходу від власності та трансфертів офіційно мають мізерні доходи та від'ємні заощадження, що не дає їм ресурсів для будівництва житла або інших видів капіталізації.

Щодо малочисельних підсекторів, а саме роботодавців та самостійно зайнятих працівників, то вони хоч і перебрали на себе лівову частку ВЗ ДГ, проте використовують на ВНОК малу їх частину, відповідно, – 10 та 18%. У результаті сектор домашніх господарств, на який у зазначений період припадала лівова частка національних валових заощаджень, не виявив себе активним інвестором.

Сектор нефінансових корпорацій (НК) традиційно відіграє найбільшу інвестиційну роль серед інституційних секторів економіки. Його інвестиційна активність залежить від секторних валових заощаджень і здатності до запозичень. Якщо в 2007 р. рівень валових заощаджень нефінансових корпорацій України становив 10,7%, то в 2013 – 1,9% ВВП.

Сектор НК України відрізняє від інших країн надзвичайно низький рівень ВНД, який особливо знизився у кризовий 2009 р. та посткризові роки. Як видно з даних, наведених у табл. 4, упродовж 2009–2013 рр. рівень ВНД НК (відносно ВНД у цілому) знижувався і у 2013 р., виявився у 10 разів нижчий за показник Німеччини, Швеції та Фінляндії, в 14 разів – Польщі та Китаю, в 16 разів – Японії. Ситуацію з ресурсною анемією НК можна було б назвати катастрофічною, якби не розуміння того, що ми бачимо лише верхівку айсберга, адже відбувся значний перерозподіл ВВП на користь тіньової економіки зі значним впливом капіталу в офшори. У 2014 р. зазначений рівень ВНД НК в Україні хоч і підвищився до 7,4% , але це не зумовило активізацію ВНОК. Тобто ресурс, отриманий з інших секторів економіки за рахунок шокового підвищення тарифів, допоміг державним нефінансовим корпораціям зменшити борги, але не активізуватися в ролі інвесторів.

Таблиця 4

**Валовий наявний дохід сектора, нефінансових корпорацій,
% до загального ВНД**

Країна	2000–2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Україна	17,2	6,2	3,6	2,7	1,9	1,2	7,5
Франція	16,5	8,5	9,5	9,3	8,4	8,6	8,8
Італія	13,5	7,1	7,9	8,2	7,6	8,0	8,8
РФ	11,4	6,7	11,3	11,6	11,0	10,1	9,5
США	9,6	9,1	10,0	9,7	9,5	9,9	9,5
Греція	8,3	10,3	9,3	9,6	10,1	11,2	11,2
Велика Британія	10,0	10,7	11,7	12,6	11,2	10,8	11,6
Німеччина	10,0	11,2	13,0	13,1	11,8	12,4	12,6
Швеція	11,4	13,2	16,2	15,1	13,1	13,1	12,9
Фінляндія	15,8	15,0	16,1	14,3	13,6	12,9	14,3
Чехія	13,2	15,1	14,7	15,1	16,0	15,0	15,2
Іспанія	12,1	13,8	15,4	14,0	14,3	16,4	15,8
Норвегія	8,6	13,6	14,2	13,6	14,2	15,4	16,6
Польща	9,4	15,5	15,0	16,4	16,1	16,8	16,7
Китай	11,5	21,8	21,3	20,0	18,9	17,2	18,1
Угорщина	21,1	15,4	16,7	17,3	15,4	18,3	17,3
Японія	16,9	18,6	19,8	18,7	19,3	19,1	18,1

Джерело: розраховано автором на базі даних ОЕСР та ДССУ.

На відміну від України у період з 2009 по 2014 рр. середньорічний рівень ВНД нефінансових корпорацій у більшості країн високий або надзвичайно ви-

сокий – як у Китаї та Японії, де він становить понад 19% національного ВНД. Такі параметри удвічі перевищують обґрунтований рівень ВНД для НК, який може бути меншим і становити 9–11%, що достатньо для забезпечення стабільного оновлення основних засобів із недопущенням підвищення ступеня їх зношування. Але Україні для переходу до масштабної модернізації економіки і оновлення основних засобів такий рівень (для нефінансових корпорацій) є недостатнім. Тут необхідно рівнятися на інвестиційно активні країни, такі, як Угорщина, Польща, Чехія, Іспанія, Норвегія та Фінляндія, де показник коливається в межах 14–16%.

Після кризи 2009 р. кожна з країн по-різному відновлювала свою інвестиційну активність. Так, Японія після річного падіння ВНОК у кризовому 2009 р. на 11% уже у 2011 р., розпочала активізацію інвестицій з підтримкою позитивної динаміки до 2014 р. У цілому в країнах ОЕСР у 2014–2015 рр. середньорічний приріст ВНОК становив 2,8%. На цьому тлі Україна продемонструвала слабку спроможність відновлення зростання ВНОК, а в 2014 р. після потужного відпливу капіталу занурилася в нову інвестиційну кризу зі зниженням обсягів ВНОК на 24% проти 2013 р. (розрахунки автора на базі [2, 4]).

Структура ВНД НК включає компоненти, що (позитивно чи негативно) впливають на формування ВНД: валовий прибуток, змішаний дохід; сальдо доходів від власності, сальдо поточних трансфертів, а також поточні податки на доходи, майно тощо.

Як видно з даних, наведених у табл. 5, валовий прибуток, змішаний дохід нефінансових корпорацій у більшості країн перевищує секторний ВНД на 22–77%; Норвегії, Німеччині та Росії – більш ніж у 2 рази, а в Україні – в 4,5 рази. Тобто порівняно з іншими країнами в Україні сектор НК у взаємовідносинах з іншими секторами економіки втрачає ресурсів набагато більше, ніж отримує.

На скорочення ВНД НК впливають обсяги поточних податків на доходи, майно тощо, і вони в Україні становлять 84% секторного ВНД, що значно більше, ніж в інших країнах (див. табл. 5). Однак відносно валового прибутку поточні податки становлять 19%, що менше, ніж у Норвегії та РФ, але більше, ніж у інших країнах.

Найбільш вагомою від'ємною компонентною ВНД НК України, куди витрачається понад половину їх валового прибутку, є сплата доходів від власності, які за мінусом отриманих перевищують ВНД у 2,5 рази, тоді як у більшості країн (див. табл. 2) вони становлять менше 80%. Тільки в Німеччині цей рівень становить 83% – через виплати надзвичайно високих дивідендів домогосподарствам.

Більш детальний аналіз структури ВНД сектора нефінансових корпорацій України показує, що найбільший чистий відплив доходів від власності відзначається в підсекторі приватних нефінансових корпорацій, через що їх ВНД за період 2011–2014 рр. виявився у 6 разів меншим за валовий прибуток. За фактом приватні нефінансові корпорації **переважно працюють на виплату доходів від власності**, а для розвитку виробництва вдаються до запозичень, які за зазначений період становили близько 7% ВВП. Масштабні **запозичення некредитоспроможними** (збитковими) нефінансовими корпораціями можна пояснити лише використанням зручних офшорних схем для самокредитування, подальшим відпливом капіталу через канал доходів від власності або через погашення боргів своїм партнерським офшорам.

Таблиця 5

**Складові формування та використання валового наявного доходу
сектора нефінансових корпорацій (100%)
у середньому за період 2004–2014 рр.**

Показник	Норвегія	Швеція	Фінляндія	Франція	Угорщина	РФ	Японія	Польща	Німеччина	Китай	ВБ	США	Україна
Валовий прибуток, змішаний дохід	244	147	153	177	160	222	122	148	202	139	161	174	446
Сальдо доходів від власності	-74	-24	-37	-44	-49	-76	-8	-36	-83	-21	-42	-50	-259
Сальдо поточних трансфертів	-3	-7	1	-13	0	-2	1	3	-2	-3	0	-5	-3
Поточні податки на доходи, майно тощо	-66	-16	-17	-21	-11	-44	-15	-15	-17	-15	-19	-18	-84
Чисті капітальні трансферти	1	1		9	10	12	3	6	6	4	0	0	28
Валове нагромадження основного капіталу	88	101	78	125	93	121	73	72	94	152	76	96	345
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	26	0	2	3	5	16	-1	8	-1	9	2	2	3
Придбання, за виключенням вибуття, невироблених нефінансових активів	1	1	0	0	1	1	2	0	0	25	1	0	-1
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-14	-2	21	-19	11	-29	28	26	11	-82	20	2	-220

Джерело: розраховано автором на базі даних ОЕСР та ДССУ.

Так, за даними НБУ, протягом 2015 р. зовнішній борг (разом із міжфірмовим боргом) інших секторів економіки⁴ зменшився на 9,3 млрд дол. США. З них зовнішні зобов'язання реального сектора скоротилася за: довгостроковими кредитами та єврооблігаціями – на 8,2 млрд дол. США (у т.ч. за гарантованими – на 2,2 млрд дол. США); кредиторською заборгованістю за зовнішньоторговельними операціями – на 3 млрд дол. США [13]. У перерахунку на національну валюту це становило 202 млрд грн, що у 2,5 раза більше за валовий наявний дохід сектора НК, отриманого в 2015 р. Відзначимо, що за 2009–2014 рр. нефінансовими корпораціями України вже було нагромаджено чистих запозичень, які в середньорічному обчисленні становили 8% ВВП. У 2014 р. чисті запозичення нефінансових корпорацій становили 24,8 млрд грн, однак, за даними

⁴ За методологією формування показників зовнішнього боргу інших секторів економіки країни використовуються звіти про залучення та обслуговування іноземних негарантованих кредитів, система поопераційного обліку (ITRS), інформація Міністерства фінансів України про стан гарантованого урядом приватного боргу та дані обстежень Державної служби статистики про обсяги накопиченої заборгованості за експортно-імпортними операціями з нерезидентами, яка починаючи з 2006 р. надана з розподілом на коротко- та довгострокову. Відповідно до інших секторів відносяться сектори НК, ДГ та некомерційних організацій, що обслуговують ДГ, однак до зовнішніх запозичень вдаються переважно НК.

НБУ, в 2014 р. іншими секторами економіки зовнішній борг було зменшено на 13,4 млрд дол. США. У 2015 р., після різкого підвищення рівня секторного ВНД, валові заощадження НК уперше після 2012 р. перевищили обсяг секторного ВНОК. Перевищення становило 8,5 млрд грн, однак це не могло суттєво вплинути на нову хвилю зменшення зовнішніх боргів. Ресурсною базою повернення боргів могли стати внутрішні кредити, але їх приріст був мізерним. Гарантований урядом приватний борг становив 2,2 млрд дол. США, що в разі його перекидання на бюджет покривало лише 23% повернених боргів [4, 13]. Звідси видно, що у 2014 та 2015 рр. у НК не було реальних ресурсів для того, щоб два роки поспіль так потужно гасити борги перед зовнішнім світом, точніше – виводити гроші за кордон із відповідним тиском на валютний ринок та девальвацію національної валюти.

У більшості країн період 2004–2014 рр. обсяги ВНД приблизно відповідають обсягам секторних ВНОК, тоді як в Україні ними покривається лише 29% (табл. 6). Тобто впродовж багатьох років відсутній баланс між доходами (ВНД) і витратами НК на ВНОК, що сигналізує про втечу лівової частки доходів в офшори з подальшим поверненням їх у країну у вигляді запозичень.

Таблиця 6

Складові формування та використання валового наявного доходу сектора загального державного управління (100%), у середньому за період 2004–2014 рр.

Показник	Норвегія	Швеція	Фінляндія	Франція	Угорщина	РФ	Японія	Польща	Німеччина	Китай	Велика Британія	США	Україна	Україна*
Валовий прибуток, змішаний дохід	8	10	13	14	17	2	18	13	10	6	8	22	9	9
Чисті податки	38	67	45	57	75	66	48	70	48	71	65	55	67	76
Сальдо доходів від власності	7	2	8	-7	-16	6	-3	-8	-9	4	-10	-19	4	4
Сальдо поточних трансфертів	-16	-42	-26	-12	-17	-8	-14	-15	-5	-3	-46	-53	-27	-36
<i>отримані</i>	26	14	46	80	68	33	141	77	86	5	46	63	91	97
<i>сплачені</i>	-42	-56	-73	-92	-85	-40	-156	-92	-92	-6	-92	-116	-118	-133
Поточні податки на доходи, майно тощо	54	62	60	49	41	34	52	39	56	23	82	95	47	47
Чисті капітальні трансферти	0	0	0	0	-2	-11	3	1	-6	-5	-5	1	-3	-2
Кінцеві споживчі витрати	56	83	85	98	104	68	118	102	93	77	114	130	100	108
Валове нагромадження основного капіталу	11	14	14	17	20	10	20	25	11	27	15	31	13	9
Чисте кредитування(+) чисте запозичення (-)	33	1	1	-18	-25	11	-38	-25	-8	2	-34	-63	-15	-18
Валові заощадження	44	15	15	2	-4	32	18	-2	7	23	-14	1	0	-8

* У середньорічному вимірі за 2011–2014 рр.

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ.

За оцінками незалежних експертів Tax Justice Network, у 2010 р. Україна посідала 15 місце у світі за виведенням капіталу до офшорних зон – 167 млрд дол. США. У трійку лідерів серед користувачів офшорних зон входять Китай – 1189 млрд дол., Росія – 798 млрд дол. та Корея – 779 млрд дол. США [14]⁵.

Таким чином, у ієрархії чинників відносно низького рівня ВНД НК в Україні на першому місці перебуває втрата доходів через канал доходів від власності за допомогою використання офшорних схем для самокредитування. На другому місці – порівняно завеликий рівень поточних податків на доходи і майно.

Сектор загального державного управління (ЗДУ) України, як було показано вище на рис. 7, у період 2009–2014 рр. мав від'ємні валові заощадження, що стало наслідком відносно низького рівня секторної частки в національному ВНД, яка становила лише 17% від загального ВНД, що обмежує фінансування навіть поточних секторних витрат.

Валовий наявний дохід ЗДУ формується під впливом таких позитивних та негативних компонентів: валовий прибуток, змішаний дохід; чисті податки, сальдо доходів від власності, сальдо поточних трансфертів, поточні податки на доходи, майно тощо, чисті капітальні трансферти (табл. 6).

Параметри валового прибутку в Україні, як і в інших країнах, віддзеркалюють обсяги споживання основного капіталу, і можна одразу побачити, що в Україні цей показник, розрахований відносно секторного ВНД, приблизно відповідає більшості європейських країн. У США він найбільший і становить 22% секторного ВНД, при цьому споживання основного капіталу – 23%, що свідчить про відносно великі розміри державних основних засобів в американському державному секторі.

Як видно з наведених даних у табл. 6, найвагомішими позитивними компонентами ВНД сектора ЗДУ виступають "чисті податки" та "поточні податки на доходи, майно тощо". Причому в Україні, як і у більшості країн, чисті податки за своєю вагомістю перевищують поточні. Інакше в США та Великій Британії, де в податковій політиці головний акцент зроблено на прямому оподаткуванні.

Щодо навантаження сектора виплатами поточних трансфертів (без трансфертів у натурі), то в Україні, а також Японії сплачені соціальні трансферти становили, відповідно, 133 та 156% секторного ВНД. При цьому хоч негативне сальдо поточних трансфертів в Україні і є високим, але не вищим, ніж у США, Великій Британії та Швеції.

Між країнами існує велика розбіжність у ступені збалансованості між секторним ВНД і його витратами на споживання та нагромадження капіталу. Так, в Угорщині, Японії, Великій Британії, а найбільше – у США в зазначений період навіть кінцеві споживчі витрати перевищують секторний ВНД, відповідно, на 4%, 18, 14 та 30%, що змушує сектор вдаватися до великих запозичень. В Україні таке перевищення мало місце в 2011–2014 рр. і становило 8%, що значно менше, ніж у США. Для дофінансування споживчих витрат та фінансування валового нагромадження основного капіталу сектор ЗДУ в Україні, як і у зазначених вище країнах, вдається до запозичень. І якщо у США, Великій Британії та Японії за зазначений період чисті запозичення становили, відповід-

⁵ Для проведення таких розрахунків використовується декілька методів: модель "джерела та використання" (sources and uses model), що враховує міжкрайові перетоки капіталу, Модель акумуляції офшорного багатства (Accumulated offshore wealth model), модель офшорного інвестиційного портфоліо (offshore investor portfolio model); та прямі розрахунки офшорних активів на базі інформації топ-50 глобальних приватних банків (50 global private banks).

Економіка в умовах сучасних трансформацій

но, 63%, 34, 38% секторного ВНД, то в Україні – 15%, а за 2011–2014 – 18% (див. табл. 6). Тобто на тлі зазначених розвинених країн Україна не виглядає найбільшим боржником.

Загалом валовий наявний дохід сектора ЗДУ має покрити його споживчі й капітальні витрати. По країнах ОЕСР за період 2003–2015 рр. у середньорічному вимірі відносно ВВП рівень споживчих витрат ЗДУ становить 19,0%, рівень секторних ВНОК – 3,6% ВВП, що разом становить **22,6%** (табл. 7). При цьому найвищі рівні формуються у скандинавських країнах і Франції, найменші – у США та Китаї. В Китаї це пояснюється відсутністю соціальних трансфертів у натурі, а в США – їх заниженим рівнем. Тому американські громадяни беруть на себе покриття лівової частки витрат на освіту та охорону здоров'я.

Стосовно капітальних витрат сектора ЗДУ, то Україну відрізняє їх занижений рівень (2,4%), що впливає на зниження загального рівня секторних витрат відносно ВВП. Так, із даних, наведених у табл. 7, видно, що в Україні сектор ЗДУ витрачає лише 21% від ВВП, що значно менше порівняно зі скандинавськими країнами, але більше, ніж у США, де секторні витрати становлять 19,1%, при цьому сектор вдається до надзвичайно великих запозичень для покриття розриву між секторним ВНД і витратами. За нашими розрахунками, в 2009–2013 рр. у середньорічному обрахунку вони перебували на рівні 10% ВВП, що відповідає показнику Греції. На цьому тлі український сектор ЗДУ не виглядає великим боржником, але потребує підвищення рівня свого ВНД хоча б до 22,6% ВВП, що відповідає середньому параметру по країнах ОЕСР і дозволить профінансувати споживчі витрати на 19% і секторний ВНОК на 3,6% ВВП.

Таблиця 7

Показники сектора ЗДУ за 2003–2015 рр. у середньорічному вимірі,
% до ВВП

Показник	Фінляндія	Швеція	Норвегія	Німеччина	Франція	Італія	Греція	Польща	Чехія	Угорщина	Велика Британія	США	РФ	Україна	Китай	Японія	ОЕСР
Витрати в цілому	26,1	29,6	24,5	20,8	27,1	22,1	25,0	22,4	24,7	25,3	22,0	19,1	20,6	21,0	18,7	22,7	22,6
Споживчі витрати	22,4	25,3	20,7	18,7	23,1	19,3	20,3	18,4	20,1	21,3	19,5	15,4	18,0	18,6	14,3	19,0	19,0
з них соціальні трансферти у натурі	14,7	18,2	13,4	11,7	14,7	11,3	9,9	9,9	10,2	11,1	11,9	6,3	8,3	11,8		10,7	11,2
ВНОК	3,7	4,3	3,9	2,2	4,0	2,8	4,6	4,0	4,6	4,1	2,5	3,8	2,7	2,4	4,4	3,7	3,6
Чисте кредитування(+), чисте запозичення (-)	0,9	0,5	13,3	-2,0	-4,2	-3,4	-10,0	-4,7	-3,2	-5,3	-5,8	-7,1	3,3	-2,6	0,6	-6,1	-2,3

Джерело: розраховано автором на базі статистики ОЕСР та ДССУ.

Порівняльний аналіз показників сектора ЗДУ показує, що підвищення рівня секторних витрат до усереднених параметрів країн ОЕСР можливе двома шляхами. Перший – це нарощувати запозичення на кшталт того, як діє сектор ЗДУ в США (що не забезпечить макроекономічної стабільності); другий – збільшувати рівень секторного ВНД шляхом розширення бази для соціальних внесків і податків за рахунок детінізації та деофшоризації економіки, а також певних змін у системі оподаткування з метою вирівнювання податкового пресу на учасників ринку зі зменшенням його загального рівня.

Так, за даними ДССУ, рівень тінізації економіки України становив у 2014 р. – 19% від ВВП [15], а за даними Мінекономрозвитку – 43% (близько 40% у 2015 р.) [16]. Це значно більше, ніж у розвинених країнах, про що свідчать експерти Університету імені Йоганна Кеплера в Лінці. За їх даними, по 28 країнах ЄС тіньова економіка у 2015 р становила 18,3% від ВВП, а в 36 країнах ОЕСР – 16,3%. Найвищий рівень тінізації був у: Болгарії – 30,6%, Румунії – 28%, Хорватії – 28% і Туреччині – 27,7%; а найменші – у Швейцарії (6,5%), Австрії (8,2%), Люксембурзі (8,3%) та Нідерландах (9%), рівень тіньової економіки України у 2015 р. оцінено у 40% ВВП [17].

Якщо більше довіряти даним Мінекономрозвитку, то Україна за зазначеним показником випереджає Болгарію і має "резерв" для руху до середньоєвропейських параметрів. Вочевидь сектор ЗДУ скоротить негативний вплив сальдо соціальних трансфертів залежно від ефективності детінізації оплати праці, що вплине на підвищення рівня отриманих соціальних трансфертів. Водночас підвищення поточних податків може відбуватися синхронно зі зростанням ВВП за рахунок загальної детінізації (включаючи деофшоризацію), що збереже їх рівень у секторному ВНД. За нашими розрахунками, підвищення обсягу соціальних внесків на 20% у разі детінізації економіки України дозволило б зменшити від'ємне сальдо поточних трансфертів майже до нуля.

Отже, основний шлях до підвищення рівня ВНД у секторі ЗДУ та, відповідно, рівня ВЗ лежить у площині детінізації та деофшоризації економіки.

Висновки

Україна значно відстає від країн ОЕСР за показником валового скоригованого наявного доходу в доларах США за ПКС. Серед країн, що демонструють високі рівні СВНД у ПКС, – США, старі й нові країни ЄС. Крім того, швидко скорочує свій розрив з провідними країнами світу за цим показником Китай. Однак Україна після фінансової кризи занурилася в нову інвестиційну яму й навіть в умовах відновлення безпечного рівня ВЗ у секторі НК у 2015 р. не продемонструвала руху в напрямі активізації інвестицій. Замість цього продовжився масштабний рух коштів за кордон за каналом погашення зовнішніх боргів. Утім, залишається нез'ясованим, з яких джерел стався такий відплив коштів за межі України, оскільки він значно перевищує обсяги чистого кредитування НК, обсяги погашення гарантованого державою боргу, зміни інших активів та пасивів НК.

Порівнювальний аналіз структурних показників України 14 країн ОЕСР, а також Китаю та РФ дозволив з'ясувати таке.

1. Україну відрізняє низький рівень валового заощадження, який у свою чергу пов'язаний із порівняно недостатніми рівнями валових заощаджень у секторах НК та ЗДУ і призводить до хронічного нагромадження запозичень, включаючи зовнішні.

2. Низький рівень ВЗ НК формувалася під впливом впливу доходів від власності, які за своїми параметрами значно перевищували ВНД НК і, відповідно, – показники інших країн. Основними причинами такої розбіжності була, з одного боку, – недооцінка ВНД нефінансових корпорацій через втечу лівової частки доходу в тінь, включаючи офшори; а з іншого боку, як наслідок, – поява значного обсягу виплат квазідоходів від власності, лівова частка яких пов'язана з використанням схем самокредитування. У результаті НК хронічно покривають свої капітальні витрати лівовою часткою квазізапозичень, а потім сплачують квазідоходи від власності, чого не спостерігається в інших країнах, де задіяні заходи щодо деофшоризації. В результаті бюджет недоотримує податки, а на валютному ринку спостерігаються хвилі надлишкового попиту на іноземну валюту (залежно від політичних обставин), що дестабілізує курсо- та ціноутворення. За нашими оцінками, в 2005–2014 рр. за рахунок офшоризації валові заощадження НК були занижені в середньому на 7,5 в.п. відносно ВВП. Відповідно деофшоризація дозволить збільшити ВЗ НК та його внесок у національні валові заощадження з ефектом активізації ВНОК.
3. Від'ємні параметри валового заощадження сектора ЗДУ в Україні пов'язані із порівняно заниженим рівнем секторного ВНД, який у свою чергу формується під впливом високої тінізації економіки України, що вдвічі перевищує рівень тінізації у країнах ЄС і звужує базу оподаткування та соціальних внесків.
4. Головна відмінність ДГ України від інших країн у формуванні ВЗ та їх використанні пов'язана із концентрацією ВЗ у підсекторі роботодавців та підсекторі самостійно зайнятих працівників, які не використовують їх повноцінно на ВНОК (або в інших активах інвестиційного характеру) і трансформують їх у готівку (в тому числі іноземну), тоді як найбільш чисельна частина сектора – наймані працівники і одержувачі доходу від власності та трансфертів офіційно мають мізерні доходи та від'ємні заощадження, що зменшує ресурси для будівництва житла або вкладання в акції та інші види участі у капіталі.
5. З точки зору наповнення ВНД сектора домашніх господарств Україну відрізняє низький внесок доходів від власності, який є нижчим навіть за показник соціалістичного Китаю і в 7 разів менший за показник Німеччини. Це є додатковим індикатором значного приховування доходів від власності в першу чергу підсектором роботодавців, які не тільки мінімізують сплату податків, але й використовують різні схеми втечі доходів за кордон.
6. Разом із цим в українському секторі ДГ, порівняно з країнами ОЕСР, поточні податки на доходи, майно тощо є низьким, і перебувають майже на тому ж рівні, що в РФ, але менші за показник Китаю. Водночас внесок у ВНД ДГ сальдо поточних трансфертів є зависоким. Це знову-таки є результатом несплати внесків у Пенсійний фонд та податків у бюджет з доходів, отриманих у тіні. Усі інші, усереднені за період 2004–2014 рр. показники складових ВНД ДГ перебувають у межах середніх параметрів.
7. Дослідження макроструктурного дизайну 14 країн ОЕСР, а також Китаю та РФ дозволив виокремити три моделі відтворення ВВП – американську, китайську та європейську.

8. Для американської моделі характерне вдале використання валютного та політичного лідерства для фінансування лівової частки витрат сектора ЗДУ за рахунок запозичень, а також для споживання ресурсів понад ті, які виробляються в економіці, що підтверджується традиційно від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі, рівень якого останнім часом підвищується. Тобто США, тримаючи у своїх руках емісію долара, мають можливість підтримувати експансивно зростаюче споживче лідерство, на відміну від країн – чистих експортерів, що лідирують як виробники. Крім того, підтримується порівняно низький рівень соціальних трансфертів.
9. Для китайської моделі характерне саме лідерство як виробника на основі традиційно надзвичайно високого рівня ВНОК – за рахунок порівняно великих внесків ДГ та НК у загальний рівень ВЗ. Інвестиційно місткий та експортоорієнтований макроструктурний дизайн економіки Китаю дає не тільки позитивні, а й негативні результати, перш за все – довготривалу економію на соціальній підтримці населення. Адже у соціалістичному Китаї в секторі ЗДУ відсутні соціальні трансферти (включаючи соціальні трансферти у натурі) у сектор ДГ. Крім того, економія на екологічних витратах веде до значного забруднення навколишнього середовища, що не сприяє людському розвитку.
10. Європейський макроструктурний дизайн з помірним рівнем ВНОК містить щедрі соціальні складові, особливо в групі скандинавських країн, де високий рівень поточних податків та соціальних внесків з лишком компенсується соціальними трансфертами, включаючи трансферти у натурі. Це не дозволяє торпедувати економічну динаміку, але сприяє саме людському розвитку. У зовнішній торгівлі підтримується позитивний баланс.
11. Щоб зменшити розрив з провідними країнами ЄС за показником ВСНД на душу населення Україна не має іншої альтернативи, ніж конвергенція макроструктурного дизайну своєї економіки до параметрів гармонізованого європейського. Для цього достатньо провести детінізацію та деофшоризацію доходів корпорацій та сектора домашніх господарств.

Список використаних джерел

1. Крючкова І.В. Дисбаланси у розподілі валового наявного доходу як чинник гальмування економічного розвитку // Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні : кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М.І. ; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". – К., 2015. – С. 110–166.
2. National Accounts at a Glance 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.oecd.org/view.html.aspx?datasetcode=NAAG&lang=en#>
3. IMD WORLD COMPETITIVENESS ONLINE 1995–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook/>
4. Національні рахунки України : стат. зб. (1991–2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Деталізовані національні рахунки ОЕСР. Detailed National Accounts OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/detailed-national-accounts_na-dna-data-en
6. Гринин Л.Е. Китайская модель и перспективы лидерства Китая в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2012_2/043-061.pdf
7. OECD Dataset: Material resources [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MATERIAL_RESOURCES
8. Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності (КВЕД-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Крючкова І.В. Макроструктурні чинники інвестиційних криз в економіці України впродовж 1991–2015 рр. // Економіка та прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 23–40.

10. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за відповідні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. The Global Competitiveness Report 2015–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-016/competitiveness-rankings/>
12. Миллиард в квадрате [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rg.ru/2012/01/23/kvartiri.html>
13. Зовнішній борг України на кінець 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19241238>
14. The prices of offshore revisited [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf
15. Національні рахунки України за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/02/zb_nr2014pdf.zip с.38
16. Тенденції тіньової економіки в Україні: 2015 рік [Електронний ресурс] / Мінекономрозвитку. – Режим доступу : www.me.gov.ua/Documents/Download?id=404ea78d-bfcd-46c4-aaaf-1d02a3401871
17. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015 : Different Developments [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>

Надійшла до редакції 26.09.2016 р.

Крючкова И.В., *д-р екон. наук*

главный научный сотрудник Института экономики и прогнозирования НАН Украины

МАКРОСТРУКТУРНЫЙ ДИЗАЙН ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ И СТРАН ОЭСР

Приводятся результаты сравнительного анализа структурных показателей экономики Украины и стран ОЭСР на различных этапах оборота ВВП в консолидированном виде и в секторном разрезе. Выясняются причины различий макроструктурного дизайна стран, а именно: факторы, влияющие на формирование валового располагаемого дохода институциональных секторов экономики, их удельный вес в валовом сбережении и валовом накоплении основного капитала, а также оцениваются перспективы макроструктурной конвергенции Украины относительно параметров наиболее институционально развитых стран ЕС.

Ключевые слова: *макроструктурный дизайн экономики, валовой располагаемый доход, валовое сбережение, валовое накопление основного капитала, сектор общего государственного управления, нефинансовые корпорации, сектор домашних хозяйств, доходы от собственности, офшоризация экономики, тенезация экономики.*

I.Kriychkova, *Doctor of Economics,*

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

MACROSTRUCTURAL DESIGN OF THE ECONOMIES OF UKRAINE AND OECD COUNTRIES

The article presents, for the economies of Ukraine and OECD and some non-OECD countries, the results of comparative analysis of the indicators that give the most significant structural characteristics of both economy as a whole and its separate institutional sectors, which allows to identify, step by step, the main factors that affect the formation of the model of GDP reproduction for each economy. The author proceeds from the fact that, in the course of institutional development, there takes place the process of “polishing” of the rules of interaction between major market participants that influence political decision-making on the levels of taxation, social transfers, public investment, the level of public debt and so on. This, in turn, builds a macro-structural design that broadens or narrows the possibilities for growth of economic potential and the country's ability to sustainable growth.

Based on the results of comparisons, the author reveals major structural differences between the economies of Ukraine, OECD countries, China and Russia and proposes to classify the countries into three types: the USA one, where the political and monetary leadership allows an exceed of consumption over production and financing the lion's share of budget expenses due to new borrowings; the Chinese one, where the support of the national currency weakness stimulates exports, but at the same

time reduces domestic demand, which results in the situation when the country produces more than it consumes and saves on social transfers and protection of the environment; and the European one as close to the golden middle between those who receive benefits through monetary expansion and those who accumulate foreign currency due to product expansion.

It is revealed that European macro-structural design with a moderate level of GFCF includes a generous social component, especially in Scandinavian countries where the high level of current taxes and social contributions is more than compensated by social transfers, including transfers in kind. This prevents the undermining of the economic dynamics, at the same time contributing to human development (with a positive balance maintained in the foreign trade). To reduce the gap with the leading EU countries in terms of per capita gross adjusted disposable income, Ukraine has no alternative but to converge its macro-structural economic design to the harmonized European pattern.

Keywords: *macro-structural design of economy, gross disposable income, gross savings, gross fixed capital formation, general government, non-financial corporations, households, income from property, offshore economy, shadowing of economy.*

References

1. Kriychkova, I.V. (2015). Imbalances in the distribution of gross disposable income as a factor in the inhibition of economic development. In Skrypnychenko M.I. (ed.) *Model identify macroeconomic imbalances in Ukraine*, pp. 110–166. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting Ukrainian, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
2. National Accounts at a Glance 2015. Retrieved from <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=NAAG&lang=en#> [in English].
3. IMD WORLD COMPETITIVENESS ONLINE 1995–2016 . <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook/> Retrieved from [in English].
4. National accounts of Ukraine for the relevant years (1991–2014). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Detailed National Accounts OECD. Retrieved from http://www.oecd-ilibrary.org/economics/data/detailed-national-accounts_na-dna-data-en [in English].
6. Grinin, L.E. The Chinese model and the perspectives of the leadership of China in the world. Retrieved from http://www.socionauki.ru/journal/files/vg/2012_2/043-061.pdf [in Russian].
7. OECD Dataset: Material resources. Retrieved from https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MATERIAL_RESOURCES [in English].
8. The availability and condition of fixed assets by kinds of economic activities (KVED-2010). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Kriychkova, I.V. (2016). Macro-structural factors of investment crisis in the economy of Ukraine for the period 1991–2015. *Ekonomika i prognuzuvannâ – Economy and forecasting* ,1, 23–40 [in Ukrainian].
10. The volume change of gross domestic product in corresponding years. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. The Global Competitiveness Report 2015–2016. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-016/competitiveness-rankings/> [in English].
12. A billion squared. Retrieved from <https://rg.ru/2012/01/23/kvartiri.html> [in Russian].
13. External debt of Ukraine at the end of 2015. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19241238> [in Ukrainian].
14. The prices of offshore revisited. Retrieved from http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf [in English].
15. National accounts of Ukraine for 2014. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/02/zb_nr2014pdf.zip c. 38 [in Ukrainian].
16. Trends of the shadow economy in Ukraine: 2015. The Ministry of economic development and trade of Ukraine. Retrieved from www.me.gov.ua/Documents/Download?id=404ea78d-bfcd-46c4-aaaf-1d02a3401871 [in Ukrainian].
17. Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments. Retrieved from <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf> [in English].